

ADALÉKOK KEMÉNY ZSIGMOND ÉLETÉHEZ ÉS KORÁHOZ

— Ilucz Oláh János levelei Danielik Jánoshoz —

E levelek írója: Ilucz Oláh János ügyvéd és politikai író egyike volt azoknak, aki a hatvanas években — Király Pállal, a Pesti Napló „mindenható szerkesztőhelyettesével”, Kecskeméti Auréllal, Tomori Anasztázzal és Danielik János püspökkel együtt — Kemény Zsigmond közvetlen baráti köréhez tartozott. Papp Ferenc monográfiája szerint „ez a társaság vitatta meg — kedélyes összejöveteleken — elsősorban a *Pesti Napló* belső ügyeit, ez közvetítette a külső kéziratokat a lap számára”.

Ilymódon ezek a levelek nemcsak azért érdemelnek figyelmet, mert a barát szolgáltat itt apró adatokat Kemény Zsigmond kedélyállapotáról, elfoglaltságáról és a választási küzdelmekben való részvételéről, hanem azért is, mert a Keménnyel szoros kapcsolatban lévő kortárs is vallomást tesz itt a korabeli politikai életről, pártküzdelmekről és az eseményeknek hangulati velejáróiról, amellyel a Deák-párt kísérte az eseményeket.

Éppen ezért a leveleket a maguk egészében nem közöljük, a személyes természetű részleteket, valamint a megszólítást, aláírást és egyéb formaságokat is elhagyjuk és mellőzzük. A levelekből csupán szemelvényeket adunk s azokat a vonatkozásokat emeljük ki, amelyek adaléku­ l szolgálhatnak Kemény Zsigmond életéhez és korához.

Pest, 1865. szept. 28.

A politikában készüllet, úgy itt, mint a megyékben is tetemesen javult a császári manifestum megjelenése óta s most már Kemény sem sokat törődik az itt-ott jelentkező túlzásokkal, miután a kormány kölcsönhöz jutott. Az országgyűlési majoritást, ismét biztosan magokénak tartják, s nem kevéssé növekedett önérzetük, hogy a megyei restaurálók felett a megyékben, magok a megyék által diadalt arattak. Most már kevesebb scepticismussal beszél Kemény a jövőről, s Deák is, kit már e hóban vártak, csak jövő hó közepe táján, vagy éppen novemberben érkezik Pestre. Úgy látszik, Nyáry Pál alkudozik az alsóházi elnökségre, s hogy azt kiérdemelje a Deák-párt előtt, odatörekszik, hogy a volt határozati pártiakat, ha bár ellenkező meggyőződése lenne is egyeseknek, Deák nézeteihez csatlakozásra, vagyis inkább véleményüknek, Deák nézetei alárendelésre reábirja. — Fog-e ez és miképpen sikerülni, majd megvállik, annyi igaz, hogy Ghyczy is Pesten van s amint láttam, igen elszánt és büszke arccal — ami azelőtt nem volt szokása, jár az utcán.

A követválasztási mozgalmak itt is megkezdődtek, még eddig csak a belvárosnak van biztos képviselője Deák és talán a Terézvárosban Gorove. — A Lipótvárosban, Kemény elutasításai folytán Tóth Lőrinc, Ráth Károly és Vecsey mérkőznek, s a Józsefvárosban Szentkirályi Móric, Szilágyi stb. — E hét elején, a Szentkirályi mellett harangírózó Besze Jánost a Józsefvárosban eldöngették.

Ennyi az, mit e percben politikáról írhatok.

Társaságunk elég volna, de az inkább lehangol, mint üdít. A levegőben van-e, vagy a politikai fordulatok okozzák? elég az hozzá, az emberek sokkal szárazabb kedélyűek mint valaha. — — — —

Mint a lapokból is észlelheti, nagy izgatottságot szült nemcsak a bécsi sajtóban, de magánál a kormánynál is, a Pesti Naplóban f. hó 15-én megjelent, s amily felületességgel, éppoly ügyetlenül írt Falk-féle cikk. E cikknek úgy látszik semmi jelentőséget nem tulajdonított Kemény, vagy elnézte. Bécsben azonban roppant zajt ütött, s e felgerjedés a Belcredi kormányra is átragadt s alig hogy Majláth megérkezett Bécsbe, Belcredi által — mint állítják, komolyan interpelláltatott. Falk replicazott a Bécsieknek, de Deák tanácsára is cikkét félretette a Napló, s a szerkesztőség részéről lesz a bécsi dolgok közt holnap egy nyilatkozat, de amint kéziratban láttam, nem igen kielégítő.

A sok ízetlen program is megtette a magáét, egy húron pendül majd valamennyi, de egyikben sincs valami emelkedettebb statusférfiúi gondolat. Csodálatos, mily félve és félszegen érintik a közös ügyeket; pedig az almába, mely sokak előtt a kárhozat almája, előbb utóbb csak be kell harapni.

Múlt pénteken találkoztam Keménynél Deákkal, majdnem két órán túl beszélgettünk. — Éppen egy követ jelent meg ott az Alte Presse és Berger pártjából, egyezkedésre, vagy valami közmegállapodásra szólítani fel a Deák-pártot, s különösen Keményt vagy Deákot. Deák azt nyilatkoztatta, hogy az ő véleménye szerint egyesek megállapodása célra nem vezet, ami az ő magánprogramját illeti, azt a Dabette annak idejében részletesen közölte; nagyobb részletességet kimondani nem lehet, mert az illető közös szakaszokban, majdan a szakértők meghallgatása után történhetik csak megállapodás, hogy ti. mi tartozhatik a közös katonai, vagy finánc adminisztráció körébe. — stb. Ugyanez alkalommal szóba jövén Ghyczy Kálmán nyilatkozata a komáromi bizottmányi ülésen, hogy ti. nem reményl a jövő országgyűléstől semmit, Deák azt mondá, hogy bizony ebben egyetért vele, mert ő sem reményl. — Ebben azonban úgy hiszem nincs semmi meglepő, mert ki a dolgok körülményeit ismeri, s a fejlődést látja, bizony nincs és nem lehet sok reményleni valója. — A Naplót perplexitasba hozta azon a határozati pártiak által terjesztgetett hír, hogy Deák elvált a Naplótól, s a határozati pártiakkal tart. — Kellemetlen a dologban az, hogy megcáfolni nem lehet, mert csak magán úton terjesztetik. — A követválasztási egyéb manőverekre a bihari felhívás következtében Deák holnap felel a Naplóban. — Kemény megválasztatása a Lipótvárosban még eddig kétséges, s Gorove ellen a Terézvárosban szintén hatalmas pártja kezd keletkezni Schwarz Gyulának. — Úgy látszik, hogy pár hét óta — s ezt maga Deák is előttem constatalta — valami *mot d'ordre*-t kapott a határozati párt, mert roppant eréllyel kezd működni, tartanak tőle, hogy e *mot d'ordre*, ismét külföldről jött. —

Ily *mot d'ordre*-t kaptak a nemzetiségek is, kik legnagyobb részben a határozatiakkal kezdenek kacérkodni, s mint itt tudatik, képviselőik e párthoz fognak csatlakozni. A cél annyiban mindkét részről egy, hogy az országgyűlés eredményét meghehítsák. — — — — —

Pest, 1865. nov. 10.

Kemény megválasztása most már valószínű, annyiban a helytartótanács is segített rajta, hogy sorompón kívül lakó tehenészeket és kertészeket, kik legnagyobb részben Ráth-pártiak voltak, a Terézvárosba utasította szavazásra; a központi bizottmány előbb tetszésükre hagyta, hogy a Lipót- vagy Terézvárosban szavazzanak, de miután látták, hogy ez compromittálhatja Kemény megválasztását, közbelépett a Helytartótanács. Ha a Ráth-pártiak közül, amint rebesgetik, többen a szavazástól magokat vissza nem tartóztatják, s a Kemény-pártiak mind szavaznak. Keménynek nem lesz több mint 30-40 szótöbbsége. — Ez ugyan mindegy, csak többsége legyen.

Ami a politikát illeti, itt sem nem komorabb, sem nem derültebb a láthatár. Részemről sem újat, sem meglepőt eddig nem látok, amit előre nem képzeltem volna. Magyar embernek ősi szokása, hogy midőn a maga érdekében beszél, mindig tele tömi száját a törvénnyel; de mi-helyt érdeke ellen van, azonnal kiköpi. A programokból ugyan senki sem lehet tisztában, hogy mi különbség van a Deák- vagy határozati párt tagjai közt, ha csak az nem, hogy míg Ghyczy és Tisza nyíltan kimondják, hogy semmiféle közös ügy, testületi közös tárgyalását nem akarják; addig Deák maga hallgat, párthívei pedig legnagyobb részben a határozatistákkal versenyeznek. Meg lehet, hogy majd szelidebbek lesznek a vezér közelében, bár sokan még csak akkor készülnek jobban neki türközni. Különben Deák most igen szorgalmas pártja érdekében, s határozottan készül fellépni, a határozatisták ellen, kiknek nem éppen tisztességes cselfogásaik nagy mértékben bosszantják... Adja Isten, hogy sikere legyen e becsületes és okos ember törekvése-nek, ami nem éppen lehetetlen, hacsak az osztrákok — ami féltő — nem gátolják. — — — — —

Pest, 1865. nov. 29.

Politikai ujságokat jelenleg sem közölhetek, ha van valami, azt majd Kemény leveléből megtudja, melyet alkalma-sint az enyémmel egyszerre vesz, miután már tegnap hozzá kezdett az íráshoz. Kemény nyakára annyi ember jár, hogy néha alig lehet a szo-bájában megmozdulni, s így alig van ideje az írásra, s ha dolgozni akar, Frohnerhez megy, ahol most ő is a 72-ik számú szobát tartja. — — — — —

A Deák-párt nagyban szervezi magát, s többségökben bízva erős phalanxot akar képezni, nehogy mint 61-ben, túl-szárnyaltassék. Deáknak el kellett fogadni a pártjávali szolidaritást, amit reá erőszakoltak az ismeretes konferenciában. — Az összejevete-

lek a „Deák klubban” fognak tartatni a Drivorszky Kávéház egyik helyiségében. Sokan rossz néven veszik az erős pártszínezetet, különösen azok, kik szeretnének lavírozni; valamint azok is, kik a volt határozati pártból most is különállást akarnak elfoglalni.

Apponyiról azt rebesgetik, hogy külön pártot akar alakítani, úgy hiszem, ezt Deák is igen óhajtáná, legalább előttem így nyilatkozott, s nem szeretné, ha neki kellene a jobboldalnak lenni. Ő pártjával közép-állást kíván elfoglalni, a jelen kormánypart (ha lesz ilyen) és a volt határozatiak között, s csak így reményli, hogy döntő hatást gyakorolhat úgy fent, mint lent.

Pest, 1866. febr. 21.

Csodálatos kor elébe megyünk; én nem sokat bízik a kiegyezkedésbe, még akkor sem, ha minisztériumot neveznek ki. A minoritas igen mérges és erősen agitál. Az utcán éjjelenként nem egyszer lehet hallani „Vesszen el Deák és pártja” csoportos felkiáltásokat. Ha csak a németek teljesen meg nem adják magokat — amihez kevés a remény — talán kevesebb dicsőséggel, de nem kevesebb elkeseredéssel, a 48 megadását 49-ki scénák követhetik. Magyar Minisztérium csak úgy tarthatná fel magát, ha jogkörébe a németek részéről semmi törvényellenes beavatkozás nem történnék, de lehet e azon makacs német pártról feltenni, hogy fondorkodásaitól, múltját megtagadólag, teljesen eláll. A horvátországi újabb események s a szerb szónokok országgyűlési nyilatkozata, nem igen biztató jelenségek.

Bármilyen történnék is, ideje volna, hogy egy lépéssel előbb legyünk, ily bizonytalanságot sem a Monarchia, sem mi sokáig el nem tűrhettünk. Deák-párt creje és hatása igen hanyatlóban van s ha a kormány részéről valami újabb expedient fel nem villanyozza, alig hihető, hogy a 67-es bizottmányon túl, a közügyi kérdéseket országgyűlési tárgyalás elé merjék hozni.

Pest, 1866. febr. 29.

Beust itt léte, úgy látszik nem sok reményt hagyott vissza a gyors kibonyoluláshoz. Képviselő körökben azon hír kering, hogy Deáktól következő szavakkal búcsúzott el: „Sajnálom, hogy értekezésünk következtében nem jelenthetek valami örömdetést Öfelségének.”

Pest, 1866. ápr. 23.

Az ország dolgairól csak annyit tudok, amit a lapokból olvasok s úgy látom és tapasztalom, hogy mások sem tudnak többet. Kemény tökéletes sine cura-ban él s úgy látszik mióta kétszeres political szerepe van, kétszeresen kevesebbet törődik a politicával. Úgy látom, soha sem volt flegmaticusabb s boldogabb, mint most — adja Isten, hogy élte végéig így tartson.

Leginkább óhajtanám ujságokkal tölthetni be e lapokat, de amily hallgatag és fontolva haladó országgyűlésünk, éppen oly száraz és unalmas, csaknem életnélküli a fővárosi élet. Tudunk éppen annyit, amennyit az ujságokból olvasunk; a képviselők szájából ugyan harapófogóval sem lehet kihúzni egy szót, különösen arról, ami a közös ügyi bizottmány kebelében történik; egyrésztől azért: mert legtöbbször magok sem tudnak semmit; — másrésztől azért, mert akik sejtenek is valamit, nem merik, a Monarchiának szerintök válságos helyzetében, sejtelmüket kimondani.

Legvígabban eveznek, a látszólagos szélcsend mellett is, a közelgő viharban reményelve, minck előidézésére igyekeznének is, ha tehetnék a szelet vetni a szélső baloldaliak, kikkel a baloldal többi része is, ha bár csak titkos jelekkel érintkezik még eddig, de történhető válság eseteére egyesülni fog. Ezek szabadon politizálnak, s ha most még a legszigorúbb törvényesség palástjába takarják is magukat, nem elég hosszú az, hogy ki ne látsszék alóla a forradalmi kecskeláb. — Vannak köztök mint hallottam olyanok is; akik a 24-iki nagy fagy után örömmel kiállottak fel: jó, hogy ez a fagy tönkre tette a vetéseket, legalább most már bizonyos a forradalom.

Oly zilált és levert itt a képviselők legnagyobb részének hangulata, kivált a háborúi kilátások óta, hogy maguk sem tudják mit akarjanak. Legnagyobb részének teljes meggyőződése, hogy ausztriai kapcsolat nélkül Magyarországnak vége, örömmel is ragaszkodnának hozzá, de nem tudják miképpen kezdjék és mire alapítsák. A salus publica felett állanak a 48-iki törvények, mint boszorkánynyomás, melytől hasztalan igyekszünk megszabadulni s melyek alapján hasztalan igyekszünk megalkudni. Nem mondom, hogy annyira nem megyünk, hogy a pókhálókat, melyek a kormány szemét leginkább botránkoztatják, 48-iki törvényeinkről letöröljük; de hogy azokat olynemű freskókkal díszítsük fel, hogy úgy a kormány, mint a Lajtántúliak ízlését eltaláljuk, ezt nem hiszem, ha minden nap írja is a Wicner Zeitung, hogy a kiegyezkedés a legtöbb reménnyel kecsegtető úton halad.

Kemény igen levert kedélyű, kerüli az embereket, s legtöbb idejét a Páva-szigeten tölti; dolgozik-e vagy csak elmélkedik, nem tudom, mert ott még nem látogattam meg. — Hetenként egyszer, bent városi szállásán találkozom vele; s mióta a Hohenzollerin herceg oláh fejedelm lett, rögeszméjévé vált, hogy Erdély elveszett Magyarországtól, s a nagy Dacorománia része lesz. — Különben mit sem vár a kiegyezkedéstől, s bensőleg neheztelni látszik Deákra is, hogy az eredeti pártprogramtól eltért, a baloldallal kacérkodott, ezáltal pártja állását meggyengítette, s ötlet majdnem a sárban hagyta. — A politikával ez időtől majdnem mit sem törődik, s ha a bizottmányokban eljár is, mélyen hallgat.

Pest, 1866. nov. 12.

— — — — — A politikai chaosra, amely nem tudom a kormánykörökben nagyobb é, vagy a népcéknél, s különösen a magyaroknál, alig írhatnék mást, mint amit egy chaosról lehet írni, ti. semmit. Az országgyűlés leendő politika tartásáról, még senki sem bír tiszta fogalommal; — s ha bár az általános meggyőződés az, hogy nemsokára re infecta feloszlattják, mégis táplál mindenkit egy-egy lappangó remény, melyet alig mer másokkal sejtetni, s még maga előtt is titkolni látszik, miután nem bír alakkal és tartalommal. Felülről mint alulról úgy látszik, addig húzzák halasztják a dolgot, hogy (mint Chateaubriand mondja) „az idő egyet lép s a föld színe megújul”.

A képviselők még alig szállingóznak Pestre, de hiszen még van egy hetők. A primási szék betöltéséről itt azt hírlik, hogy Bartakovics lesz; Kemény csaknem mint bizonyost állítja ezt. Éppen tegnapelőtt mondá, hogy mihelyt kinevezik Bartakovicsot primásnak, azonnal ír neki, hogy szabadítsa fel méltóságodat adósságai terhe alól.”

Pest, 1867. ápr. 1.

— — — — — Áttérek a napi eseményekre. A minisztérium megalakulásával, s a hatvanötös bizottság munkálatának az országgyűlés nagy többsége általi elfogadásával szilárdulni kezd a bizalom egy jobb jövő iránt; a baloldal félig megadta magát, ezek előbb sem dacoltak szívből, s csak a szélső bal garbancáskodik, s mindent elkövet, hogy Pest által ellendemonstráljon. Vidacs által Szentkirályit a polgármesteri állás elnyerésében meggátolván. Deákot akarják Szentkirályiban sujtani; de itt is, mint az országgyűlésen törpe minoritas maradnak, legalább jelenleg ez a legnagyobb valószínűség, noha, nem tudni, honnan. sok pénzzel rendelkeznek, s minden felé itatnak. Látni is sok veres tolas embert, Vidacs jelvénye, de a jelvény csakis az utcán fog szerepelni, s nem a pesti polgármesteri székben.

Az igazságügyi államtitkár tegnap nálam ebédelvén, tőle tudom, hogy a minisztérium, az európai kormánykörökből majd mindennap kap tudósítást, miszerint Magyarország jelenlegi magaviselete a legnagyobb sensációt költi egész Európában s újulni kezd a hit az ausztriai birodalom jövője iránt.

Pest, 1868. márc. 4.

„... ha e pártos ország ügyei valamiképpen rendes kerékvágásban haladhatnának, azt hiszem oly arányban növekedhetnék a káptalan jövedelme, hogy néhány év alatt, így is tisztán állhat az adósságoktól, legjobb férfi erejében. A legnehezebben túl esvén, őrizkedjék a kedélybajoktól s vesse félvállra a világ gondját, úgysem rossz az, sem nem jó, mind csak hiábavaló.

Kemény napról-napra restebb, jól él, mivel sem gondol, valódi philosophus. Ígérte, hogy ő is felkeresi soraival.”

Pest, 1868. június 11.

Kemény újra gavallérosan kezd kinézni, quota kalapja van, s minden-
nap a legnagyobb déli forróságban gyalogol be és ki a város-erdőbe,
izzasztja magát, mint a jockeyk, csak hogy karcsúbb legyen.

Pest, 1868. szept. 10.

Az én elfoglaltságom közepette politikával nem igen foglalkozhatom
s Keménnyel is egy hétben csak egyszer találkozom, akkor is legin-
kább úgy, hogy vagy én ebédelek nála, mert otthon főzet, vagy ő ebé-
del nálam. Különben Kemény csupa speculatióból áll, mióta a sajtó-
consortium létrejött, s úgy látszik egy Berger, vagy Pucz új polgár-
társak talentumát többre becsüli; mint a legnagyobb politikai kapaci-
tást, új dolog előtte, hogy mindig csak pénzről és pénzről debattíroz-
nak, s úgy látszik ez új hangok igen kellemesen csengenek füleiben."

Pest, 1869. jan. 6.

A Napló jelenlegi belmunkatársai Királyi Bélát ki-
véve mind fiatal ember, aki a főember köztük Rákosi, ki a Napló esti
lapjának független szerkesztője. Ott van a fiatal Asbóth, továbbá a sze-
gedi rabbi fia, Löw Márkus Miklós jogász, tudtommal ennyiből ál a
szerkesztőség. Cikkeket Rákosi ír leginkább és Asbóth; ezenkívül sok
cikket kap a Napló a kormány-sajtó osztályából, majd Ludasi, majd
Kecskeméti, majd Toldy István tollából. Írnak olykor a párt főbb em-
berei is, mint Kerkápolyi, Somsich, Zichy Antal stb. — Ennyi az, amit
a Napló szellemi munkásairól írhatok — néha Gyulai Pál is lők egy
cikket, amely mindig a legjobbak közé tartozik.

Itt a centrumban erősen meg vannak győződve a Deák-párt jövő
majoritásáról, sőt még nagyobbban remélik, mint volt. Ha így lesz,
akkor nem adok neki egy évet, hogy meg fog történni a pártszakadás,
erre nagy hajlam mutatkozik a kormány körében is, ahol a különböző
elemek már is alig férnek egymás mellett.

Keménnyel még csak projectumban van az együttlakás és háztar-
tás, lesz-e belőle valóság, ez más kérdés, mert nehéz oly szállást kapni,
ahol mindketten kényelmesen megférnének s drága sem lenne. Egyelőre
tehát megosztom vele a bort, ő is oda-haza tartván konyhát.

Pest, 1869. jan. 13.

Utolsó megállapodás szerint március hó elején költöznénk együvé Ke-
ménnyel. Vederemo.

Pest. 1869. márc. 12.

A Keménnyel való együttlakás csak május 1-sőjén kezdődik, lehet azonban, hogy előbb is eljár hozzánk kosztra, mert már otthon nem főzet s János úr is elutazott. Jelenleg azonban Zsiga is a szobát őrzi.

Pest, 1869. ápr. 1.

A Deák-párt kezd már kissé magához térni az első meglepetésből. Sokat és értékes egyéneket vesztett, de ha okosak, erélyesek és összetartók lesznek, még minden jól mehet, annál is inkább, mert az ellenzék annyi vezér, s oly külön ágazó elvek mellett, lehetetlen, hogy crős legyen.

Legközelebb a választási törvények és megyerendezés előkészítésére is neveznek ki bizottmányt, melynek Kemény Zsigmond az elnöke, alelnöke ifj. Majthényi László, tagjai Kerkápolyi, Tanárky, Csengery Antal, Kandó Kálmán s még egy pár, jegyzője Zichy Antal. Tegnap kezdték el működésüket.

E hó végével már költözködünk. Sok bajunk lesz, sokat kell befektetni az új lakásba, mert minden rossz és piszkos.

Kemény mindig kérdezősködik, hogy mikor fog írni. Nyugtassa meg.

Pest, 1869. május 16.

Nem is képzelheti, egy hónap óta úgy élünk, mint a sátoros cigányok, egyik helyről a másikra kóborolva. Egy egész hónap kellett reá, míg lakosztályainkat lakályos állapotba tehattük, ácson kívül minden más egyéb iparos munkáját kellett felhasználnunk, s ily költözködési időben háromszorosan drága munka, és idő vesztegetés mellett, a kárpitos még most is dolgozik, a Kemény szobájában éppen most rakja fel a függönyöket, s Kemény csak tegnapelőtt óta hál lakásán. Ily körülmények közt, hozzá véve még az organisatio aggályait és catasztropháját, ne csodálkozzék, hogy oly régen nem írtam.

Lakásunk Üri utca 6. sz.

Budapest, 1873. május 31.

Bocsásson meg, hogy annyit firkálok a magam egészségi állapotáról, de bármiről írnék is, mindig csak betegségről kellene írnom, hiszen csaknem egész Európa beteg, egyiknek financiája, a másiknak a politikája stb. stb. stb. s szegény hazánk kétszeresen beteg, mert nemcsak, hogy a maga okozta nyomorúságot kell túrníe, de még a szomszéd elvetemedt vállalkozási s üzéri bűneinek súlya is nehezedik reá. A jövő évre 34¹/₂ millió deficit, ha nem rossz, de igen közepszerű termés, pénzváltások, minden oldalról elkoptatott államférfiak, semmi administráció, selejtes igazság szolgáltatik, s tökéletes elfásultság a közérdek iránt, mit lehet itt jót reményleni. Az egészben az éppen a legrosszabb, hogy míg a 48 után következett rendszerek alatt mindig volt valami várni való,

a változás által; míg most sem rendszer, sem személyváltozás által a jobbulásra semmi kilátás. Megvan mindenki győződve, hogy Péter vagy Pál, jobb vagy bal pártból legyen bárki miniszter — egyenlően tehetetlen valami jobbat létrehozni, miután a jelen körülmények, s felcsigázott újítlási, javítási, s befektetési kísérletek színvonalára nem bír felemelkedni a nemzetnek erkölcsi ereje, s anyagi tehetsége, ily körülmények közt nem csodálnám, ha maholnap kötéllel kellene fogni a minisztereket, annál is inkább, mert napról-napra mindinkább lábra kezd kapni azon hanyatlás kezdetét jelző gyáva szokás, mely szerint mindazok, kik a tömegből kitűnnek, egyedül arra valók, hogy a törpék sár- és kődobálásai célpontjául szolgáljanak s amennyire csak lehet, mohó törekvéssel oda igyekeznek, hogy a kiválóbb egyének aljas gyanúsítások által, lendületekben is tönkretéssenek.

Az előre bocsájtottak, eléggé megfejtik a Szilágy kormány fennállásának titkát, nem kíván senki helyökre lépni, de az országgyűlés sem kíván mást helyökre léptetni. Jelenleg csak két lehetőség állhatna be a kormányváltozással, báró Sennyey — vagy Gorove miniszterelnöksége alatt; az elsőből félnek, hogy túlconservatív, a másiktól pedig, hogy túlliberalis és rohanva haladó; és így legjobbnak tartják, ha az ország ügye a két szék közt a pad alatt marad. — — — — —

[A levelek eredetije az egri Főegyházmegyei Könyvtár birtokában.]

GYÁRFÁS GYÖZÖNÉ:

ADATOK BARTÓK BÉLA ÉLETÚTJÁHOZ SZEMÉLYES EMLÉKEK ALAPJÁN

(Bartók Béla születésének 80. évfordulójára)

I. Adalékok szlovákiai népdal gyűjtéséhez

A magyar parasztdal szépsége gyermekkorától csengett fülében Maga is sokat élt vidéken, rokonsága jóformán mind, így az ország különféle tájainak dallamai gyökeret vertek benne. Megérezte a bennük rejlő kincset, ezért kezdett 1905-ben Kodály Zoltánnal a dallamok összegyűjtéséhez és rögzítéséhez, mert látta, hogy a gramofon segítségével egyre terjedő operettzene a falvak lakosait zeneileg mind jobban fertőzi. Munkásságát eleinte csak magyar nyelvterületen és tisztán zenei szempontból folytatta, de távolabbi utakat is tervezett. Erdélyben a román dallamokat is gyűjtötte, mert már akkor foglalkoztatta az össze-